

children: a new look. Scientific report at the meeting of the Presidium of the NAPS of Ukraine).

14. Li, N. (2001). Priobretenie kommunikativnykh navykov uchastia v dialoge rebenkom vtorogo-tretego goda zhizni [Acquisition of communicative skills of participation in dialogue by the child of the second-third year of life]. In *Rebenok kak partner v dialoge: Trening postoianno deistviushchego seminaru po ontolingvistike*: Vol. 2. Saint Petersburg: Soiuz.

15. Lisina, M. (1986). Problemy ontogeneza obshcheniia [Problems of ontogenesis of communication]. Moscow: Prosveshchenie.

16. Liamina, G.M. (2005). Razvitie rechi rebenka rannego vozrasta [Speech development of a child of early age]. Moscow: Airis Press.

17. Pavlova, L.N. (2003). Rannee detstvo: razvitie rechi i myshleniia [Early childhood: Development of speech and thinking]. Moscow: Mozaika-Sintez; TTs «Sfera».

18. Tikheeva, E.I. (1981). Razvitie rechi detei (rannego i doskolnogo vozrasta) [Speech development of children (early and preschool age)]. Moscow: Prosveshchenie.

19. Ushakova, O., & Havrysh, N. (2005). Znakomim doskolnikov s literaturoi [Introduce preschoolers to literature]. Moscow: Sfera.

20. Saprykina, O. (2005). Rozumni ruki – svitla holova [Smart hands is a light head]. Kyiv: TOV «Redaktsiia zahalopedahohichnoi hazety»; SPD FO T. Solovei.

21. Yurtaikyna, T. (1995). Razvytie rechy y rechevoho obshcheniia detei treteho hoda zhizny [Development of speech and speech communication of children of the third year of life]. In O. Ushakova (Ed.), *Razvitie rechi i rechevoho obshcheniia doskolnikov* (pp. 47–64). Moscow: Sfera.

Natalia Gavrysh, Doctor of Pedagogical Sciences, Chief Researcher of the Laboratory of Preschool Education, Institute of Problems of Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; n.rodinaga@ukr.net; https://orcid.org/0000-0002-9254-558

Methods of using the playing field to acquaint of children of early age with the artistic word

The article is devoted to the method of using the playing field, which was developed within the framework of an innovative educational project of All-Ukrainian level "Pedagogical conditions of personality formation and development in the early stages of ontogenesis" carried out during 2019-2021 in early age groups of preschool education. The main idea of the study was to identify the relationship between the peculiarities of formation and development of children of early age and the created conditions, to develop didactic and methodological support according to these conditions of the educational process in early age groups. The objectives of the study are to determine the conditions for promoting of formation and development of personality of children of early age, to develop appropriate scientific and methodological support of this process. Moreover, important attention was paid how to select and improve modern means of children's education, training and development.

The purpose of the article was to present the method of using the playing field as one of the effective means of educational work with children of early age in terms of their acquaintance with the artistic word.

The term "playing field" refers to a universal and multifaceted method of creation (based on packing box, table or floor, covered with a cloth of the desired colour or scarf / stole / coloured cardboard of the required size) and filling (puppets, toys, objects, pictures or flat images, substitute objects, etc.), didactic space for development of joint activities of children with educators or under their guidance. The advantages of using the playing field are named. Folklore and literary works for children are characterized. Traditional and innovative means and methods of work with texts of groups of children of early age are presented. The characteristics of the method of using the playing field as a means of acquainting children with the artistic word, the principles of its implementation, the main ways of working with texts are presented.

Key words: children of early age, playing field, literary works for children of early age, methods of working with texts.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2021 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-3\(101\)-41-45](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-3(101)-41-45)
УДК 37.091.33 : 7 : 159.942 : 373.5

Миропольська Наталія Євгенівна,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна; nataliamyropolska@gmail.com; https://orcid.org/0000-0002-7469-5111

ЕМОЦІЙНЕ ПІДСИЛЕННЯ МИСТЕЦТВОМ: ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ

Подано розробку технологічних прийомів до підручника «Мистецтво (10–11 кл.)» авторів О. А. Комаровської, Н. Є. Миропольської, С. А. Ничкало, І. В. Руденко, що сприяють вдосконаленню й розвитку особистісних художніх цінностей старшокласників на уроках мистецтва. Представлено три групи технологічних прийомів, пов'язаних із використанням іншомовної мистецької терміно-ідіоматичної «інкрустації» уроків, мистецтвом літературно-художнього перекладу (стосується світового театру й поезії), діалогом культур.

Розроблені нові технологічні прийоми базуються на принципах їх кореляції з традиційними, організації учнівської творчості, «схвального резонансу» уроку, результатом яких є розуміння мистецького знака в його загальному та контекстуальному значеннях. Дані технологічні прийоми трансформують у побут школярів як норми і цінності мистецтва, так і вищі людські цінності, розуміння мови мистецтва як парадигми життя людського духу.

Ключові слова: технологічні прийоми, старшокласники, уроки мистецтва, фразеологізми, літературно-художній переклад, діалог культур.

Навчальний предмет «Мистецтво» передбачає знайомство учнів із творами, що дають наснагу й духовну енергію, виховують у школярів зацікавленість і жагу творчості. Саме входження людини у творчість є основою і «фокусом» цієї дисципліни. Вивільнити її від емоційної нейтральності й забезпечити стійкість ефективного стимулювання почуттєвої і розумової сфер старшокласників покликане емоційне підсилення мистецтвом, яке в разі коректного використання спеціально розроблених технологічних прийомів сприятиме виникненню довіри та прихильності учнів до творів, що вивчаються, переживань і співчуття до їх персонажів.

Цю проблему гуманітаристики розробляють сьогодні такі українські автори, як М. Велько (проблема співчуття в сучасному світі), Т. Кобзар (зв'язок процесу мовлення з процесом мислення), І. Малиновська (універсально-культурна семіотика), К. Сухорукова (мистецька компетентність), В. Устенко (потреба у створенні цільної картини світу в школі), В. Шалай (трансляція нових знань шляхом термінологічних систем) та ін., але їхні праці здебільшого присвячені суто теоретичним питанням.

Мета статті – ознайомлення із розробленими технологічними прийомами, що розвивають в учнів мистецько-естетичний досвід; емоційно-образний тип мислення; культурну самоідентифікацію.

Використовуючи ідею академіка І. Бека про значущість створення ситуацій «емоційного підсилення» [1, с. 83], нами розроблено технологічні прийоми впровадження виховних ситуацій з метою досягнення більш глибокого розуміння різних аспектів людської природи, культури і суспільства на уроках мистецтва.

Органічною частиною уроку мистецтва, як було зазначено [7], має стати робота над **мистецькими термінами**. Тому **перший технологічний прийом** пов'язуємо з терміном – лапідарним спільнотним регулятивом, що забезпечує причетність особистості до культурного світового простору, до універсальних рис культур.

Завжди смислово завершена, ця фігура мови, з одного боку, допоможе учням знати терміни, що свідчитимуть про їхню культуру, а з другого боку, – розширить іншомовний світогляд у галузі мистецтва.

Крім прикладів, поданих нами раніше [7], докладніше зупинимось на терміні **діалог** під час вивчення теми «**На підмостках сцени: народження світового театру**» [5, с. 62]. Підкреслюємо, що він грецького походження – *dialogos* – і означає розмову, бесіду. Зосереджуємо увагу учнів на тому, що: діалог – це основний засіб зображення характерів і розвитку сюжету в **драмі** й безпосереднє спілкування між співбесідниками, яке **обов'язково** передбачає стимулювання розмови (початок, продовження) і реакцію у вигляді реплік іншого.

У темі «**Італія – колиска музики**» [5, с. 71] один із представлених мистецьких термінів **каприс**, або **капричіо**, – італійського походження *capriccio*, що означає дослівно *каприз*, *примха*; в музиці – *віртуозна музикальна п'єса вільної форми*. Проводимо аналогію з настроєм людини, схильної до примх, дивацтв, у якої постійно змінюється настрій і яку тому вважають капризною (можна почати знайомство з цим терміном із демонстрації капризної дитини, а потім перейти до термінів).

У вступі до теми «**На каву до Відня**» [5, с. 94] не можемо оминати геніального майстра перших у світі гнутих меблів Михаеля Тонета. Основа технік М. Тонета – гнуття деревини, що розм'якшуєть-

ся в процесі кип'ятіння, а після сушіння набуває зігнутої форми (іл.). Запатентувавши свій винахід у 1841 р., Тонет упровадив його в масове виробництво, здебільшого це стільці, які отримали термін «**віденські стільці**» і **крісла-гойдалки**. Якщо ці вироби є в школі, вони можуть створювати затишне тло уроку, на них можуть сидіти учні чи вчитель під час його проведення.

У процесі вивчення теми «**Музика північних фіордів**» [5, с. 113], частково присвяченої норвезькому композиторові Е. Грігу, згадуються скандинавські терміни – назви казкових істот: тролі та ельфи. З'ясувати, чи знають учні, що це за істоти. Пояснити, що тролі в народних повір'ях – це надприродні істоти, частіше велетні, які вороже ставляться до людей. Звідси з'явився сучасний термін – **тролінг** – форма соціальних провокацій, скерованих на недружні дії людей один до одного.

Ельфи – персонажі не тільки скандинавської, а й німецької міфології – духи природи, що живуть у повітрі, на землі, у горах і лісах. Є й такі, хто живе під землею, це *гноми*. Ельфи привітно ставляться до людей, а вночі водять хороводи і танцюють під місяцем.

Проводимо аналогію з українським народним світобаченням. В українській міфології теж є велетень Чугайстер, але, на відміну від тролів, він доброзичливий до людей і не завдає їм шкоди. А скандинавські ельфи танцями під місяцем трохи нагадують наших русалок – духів молодих красивих дівчат, які живуть на дні річок в кришталевих палацах [9, с. 224]. Уночі вони водять на берегах річок хороводи і своїм чудовим співом приваблюють юнаків чи дівчат, щоб затягнути їх у воду.

Після такої підготовки слухаємо твори Е. Гріга «Хода гномів», «Танець ельфів» та ін.

«**Подорожуючи**» **Польщею** [5, с. 114], у вступній частині підрозділу додатково знайомимо учнів із мистецьким терміном **вензель**, який походить від польського слова *węzel*, що означає **вузол**. Пояснюємо, що цим терміном називають поєднання в одне каліграфічного зображення початкових літер імені та прізвища (ініціалів) певної особи. В Україні та інших країнах, які послугову-

ються кириличною абеткою, часто виконується старовинним декоративним шрифтом – **в'язю**.

За бажанням, вензель прикрашають рослинним орнаментом, короною, вінком або художнім елементом, який свідчить про захоплення чи інтереси власника вензеля.

Учитель може запропонувати домашнє завдання на вибір – зробити ескіз, намалювати, вишити на носовичку, скатертині, зробити візитівку зі своїм вензелем. Нагадати, що ініціали мають бути красиво переплетені і в той же час легко читатися. Буде корисно, якщо роботу діти виконуватимуть разом із батьками, які підкажуть певну деталь з історії родини. Це прикрасить вензель. За бажанням учнів можна присвятити весь урок темі «Мій вензель», де вони оповідатимуть свою історію вензеля, демонструючи індивідуальну своєрідність у власній творчості.

Під час вивчення теми «**Музична мозаїка**» [5, с. 144] пропонується термін **трембіта** – український духовий інструмент, рід дерев'яної труби без вентилів чи клапанів. Головним чином в Україні, у Карпатах, його використовували гуцульські пастухи. Трембіта поширена також у Польщі, Угорщині, Румунії.

У гористих місцевостях та пагорбах Європи (Польща, Румунія, Литва, Скандинавія, Швейцарія) у пастухів був також розповсюджений **alphorn** (альпійської ріг). Звуки часто повторювалися, що давало «ефект гіпнозу» [12, с. 171].

Учням буде цікаво дізнатися, що подібний до трембіти духовий інструмент – **диджериду** – є у аборигенів Австралії. Його також виробляють з дерева. Сьогодні цей музичний інструмент використовують і в попмузиці.

Пропонуємо послухати звуки цих інструментів: чи схожі вони? у чому відрізняються? (аудіозапис).

Ми зупиняємось тільки на декількох усталених міжнародних термінах у галузі мистецтва для знайомства з культурою країни, що їх породила.

У такий чи подібний спосіб знання термінів допоможуть стати реальними носіями певних мистецьких понять, що виокремлені в підручнику.

Якщо сфера використання мистецьких термінів доволі обмежена і звужена

мінімумом варіантів і конструкцій, то **фразеологізми**, або **ідіоми**, – це більш вживана категорія культурного мовлення.

До поданих раніше [7] пропонуємо декілька прикладів «інкрустацій» уроку мистецтва доречними ідіомами, які спрямують і сфокусують навички і вміння використання ідіоматичного матеріалу учнями шляхом виявлення їх універсально-культурного підґрунтя.

У вступній темі **«Мистецький калейдоскоп Сполучених Штатів»** [5, с. 14] пропонуємо продемонструвати портрет дядечка Сема і підпис англійською **Uncle Sam**, пояснюючи учням, що таким збірним іменем іронічно називають американців, оскільки воно є уособленням перших англійських літер **US** слів **Uncle Sam** (Дядечко Сем) і **United States** (Сполучені Штати).

Зазвичай **Uncle Sam** – це чоловік літнього віку, з тонкими рисами обличчя, білошкірий, зі старомодною бородою, у циліндрі кольорів американського прапора, у синьому фракі і смугастих панталонах. Цей стиль зображення набув популярності в середині XIX ст. завдяки роботам художника Томаса Наста (1840–1902). *Про походження образу детальніше читайте у вікіпедії.*

Розділ **«Елегантна Франція»** радимо розпочати колажем з уривків ігрових фільмів за історико-авантюрними романами Олександра Дюма-батька (1802–1870) «Три мушкетери», «Двадцять років потому», «Королева Марго», «Граф Монте Крісто» (*довірити цей вид роботи учням*).

Запитати учнів, чи знають вони крилатий афоризм **“Cherchez la femme!”** – **“Шукайте жінку!”** і що він означає.

Розповісти, що ці слова належать одному з героїв роману Олександра Дюма «Могікани Парижа» – поліцейському чиновнику, який у будь-якій невмотивованій поведінці чоловіка та його вчинках вбачав, що у злочині замішана жінка.

У 1864 р. О. Дюма написав і п'єсу під цією ж назвою **“Cherchez la femme!”**.

Ці ідіоми, як і попередні, мають бути обов'язково візуалізовані (написані на дошці) і учні мають їх повторити з коректною вимовою, чітко і ясно. А за допомогою ігрової форми учням прищеплюється прагнення до володіння

живим оригінальним словом і в той же час словом як кодифікованою і канонічною системою формальних приписів, як засобом регуляції спілкування в культурних практиках.

За бажанням пропонуємо проводити «п'ятихвилинки» з розгадки значень фразеологізмів, що складені з мистецьких термінів, і створення ситуацій з ними (наводимо приклади англійською мовою, оскільки, саме вона сьогодні «відчиняє двері світові» [11, с. 63] і тому превалює в промисловості і політиці та поширена на решту сфер суспільного життя – пресу, рекламу, кіно, музику тощо), наприклад:

blank canvas – бліда копія;

get the picture – розуміти ситуацію без зайвих пояснень;

paint something with a broad brush – щось описувати в загальних тонах;

be no oil – painting – мати не дуже гарний вигляд.

Другий технологічний прийом – ознайомлення старшокласників із мистецтвом літературно-художнього перекладу. Представлена технологія базується на **горизонтально-вертикальній подачі матеріалу**, дозволяючи показати Україну у світовому контексті й перетворити горизонтальний, лінійний вимір процесу навчання у вертикальний, скеровуючи учнів на розуміння ролі міжкультурних зв'язків і значущості володіння рідною та іноземними мовами.

Сьогодні виокремимо такі моменти, до яких, на наш погляд, слід привернути увагу учнів саме на уроках мистецтва. Насамперед, це знайомство з геніальним, феноменальним українським перекладачем і мовознавцем Миколою Лукашем (у 2020 році Національний банк України випустив ювілейну монету до його 100-річного ювілею). Нагадати учням, що «Фауст» Гете, який вони вивчають в 11 класі в перекладі М. Лукаша, вважається шедевром світової перекладацької майстерності.

Зацікавити учнів може його незвичайна біографія:

«Народився Микола Олексійович Лукаш у 1919 році в селі Кролевець Сумської області, не розмовляв до 5 років, але любив роздивлятися книжки і те, що природа дарувала навкруги, – ме-

теликів, птахів. Дитячий гурт його не приймав, бо Миколка не міг верещати, перегукуватися, сміятися.

Несподівано в село прийшли цигани, перетворивши занедбаний пустир на пагорбі на чарівне місто. І циганська дівтора не цуралася Миколки, він зранку біг до них, слухав циганські пісні, багато часу проводив у кузні і так незчувся, як став своїм.

Одного вечора сім'я Лукашів сполушилася – Миколи не було вдома. Мати помчала до циганського табору, а там – пусто. Всі родичі розшукували навколишніми селами, чи не бачив хтось циганської кибитки, з якої б визирало білоголове дитинча, але ніхто їх не бачив.

Через два роки у Кролевець при-мандрувало маленьке руське циганча, прилинуло до матері і почало ... говорити легко й моторно по-циганськи.

Дуже швидко Микільчюня (так звала його мати) опанував і рідну мову, а в школі – польську, німецьку, сербську. Вдома, коли зламав ногу і мусив лежати, вивчив французьку (взяв у брата підручник).

Після школи М. Лукаш вступив на історичне відділення історико-філологічного факультету Київського університету, але й відвідував лекції філологічного відділення, де викладав Агатангел Кримський, який знав понад 60 мов. Під час Другої світової війни пішов добровольцем на фронт, хоча йому пропонували за знання мов стати перекладачем. Форсував Дніпро. Після війни довчився в Харківському університеті, де потім працював викладачем французької мови, займався перекладами.

Переклав «Дон Кіхота» і світову поезію українською мовою.

Його переклад «Фауста» вийшов у світ у 1955 р. Зроблений ним же сценічний переклад опери «Фауст» для оперного театру (переклад опер – складне явище, треба розставити голосні і приголосні так, щоб вони були зручні для виконання), спонукав М. Лукаша до переїзду в Київ.

Коли хор імені Верьовки виїздив на гастролі, М. Лукаш перекладав їм величання-прощання з глядачами завжди тією мовою, до якої країни вони їхали:

французькою, голландською, фінською та ін.

Коли заснувався журнал «Всесвіт», М. Лукаш очолив редакцію. Вийшли переклади українською Р. Бредбері, Ж. Амаду, Ст. Лема, Ж. Сіменона.

Варто згадати блискучий переклад М. Лукаша з Джанні Родарі «Чиполіно» на «Цибуліно» [4].

Знайомство з темою «**Мистецькі генії Німеччини**» [5, с. 87] рекомендуємо розпочати з декламування одного з віршів Гейне в оригіналі та перекладі Максима Рильського – «На півночі кедр одинокий», який учні вивчають у 9 класі.

Продовжити знайомство із мистецтвом художнього перекладу пропонуємо в частині третій підручника, розділ «**Линуть думки зі Сходу України**» [5, с. 159].

Зупинити увагу старшокласників на тому факті, що Харків першої половини XIX ст. вже називали українськими Афінами, проводячи паралель із т. зв. «золотим віком Перикла» (V ст. до н. е.), за часів правління якого Афіни досягли найвищого розквіту в Еллінській державі. З 1861 р. в Харкові почався друк книжок українською мовою, яка викликала і викликає захоплення багатьох митців.

Уже в XX ст. до шанувальників української мови приєднався російський поет-футурист Володимир Маяковський (поети-футуристи, як відомо з уроків літератури, писали вільною мовою, уникали банальних фраз і словосполучень, акцентувавши в поезії звукову і графічну «оболонку» текстів). Свій вірш В. Маяковський назвав «Долг Украине» [див. <https://www.culture.ru/poems/20557/dolg-ukraine>].

Слід заздалегідь підготувати до декламування учня (ученицю) і роз'яснити прізвища, згадані у вірші: *Чарлі Чаплін* – (1889–1977), *американський режисер, актор і сценарист, майстер комічної форми*; *Дуглас Фербенкс* (1883–1939) – *американський комедійний кіноактор*.

Харківське видавництво «Л і М» («Література і Мистецтво») 1933 року підготувало до видання книгу «В. Маяковський. Вибрані твори» [4] в перекладах українських футуристів за редакцією М. Семенка – основоположника і теоретика українського футуризму. Плану-

валося тритомне видання, але вийшов з друку тільки перший, відтворений уже у 2017 р. [6].

Більшість перекладів цієї збірки належать українським поетам-футуристам з організації «Нова генерація». З дев'яти шість поетів-перекладачів були розстріляні у 1934–1944 рр. Серед них і Гео Шкурупій (справжнє ім'я Георгій Данилович), який переклав вірш В. Маяковського українською (декламує вчитель або учень) [6].

На завершення пригадати, рядками з якого твору великого українського письменника В. Маяковський починає вірш і хто є автором вірша «Чуєш, сурми загнали», який викликав захоплення російського поета.

Третій технологічний прийом – діалог культур у «машині часу». Це може бути: а) діалог між митцями різних країн [7; 8, с. 72–74, с. 117]; б) згадка у першій же темі підручника «**Африканський культурний регіон**» [5, с. 4] про мандрівника й письменника Єгора Ковалевського (1809–1868 рр.), який народився на Харківщині і закінчив Харківський університет, племінник засновника Харківського університету Н. Каразіна. На прохання віце-короля Єгипту Мехмеда Алі в 1847–1848 рр. він проводив геологічні дослідження в Північно-Східній Африці й перший вказав правильне географічне положення витоків Білого Нілу (у 1849 р. у книзі «Мандри у внутрішню Африку» Є. Ковалевський дав опис Абіссинії – тепер Ефіопія); в) діалог етностихій художніх творів різних країн.

Розкриємо цей прийом на прикладі теми «**У серці України**» [5, с. 172], присвячену Полтавщині. Головною дієвою особою має стати М. В. Гоголь, його «Сорочинський ярмарок», сповнений етностихією.

Осягнувши яскравий, неповторний світ Сорочинського ярмарку: «Шум, брань, мычанье, бляение, рев – все сливается в один нестройный говор. Воли, мешки, сено, цыганы, горшки, бабы, пряники, шапки – все ярко, пестро, нестройно» [2, с. 18], порівнюємо цей опис із частиною «Відьмацький рай» з поеми Гете «Фауст» у перекладі Миколи Лукаша, яку учні вивчають паралельно на уроках зарубіжної літератури і ма-

ють знати, що у просторі слова Лукашевий переклад є мовою дивовижної сили й енергетики:

*Біжать, летять, свистять, стукочуть,
Скриплять, шиплять, киплять,
клеочуть...*

Відьомський дух повсюди чуть! [3].

Перегукуються також містичні мотиви Гоголя і з іншими частинами «Фауста»: то в комічній, то в трагічній формі. Наприклад, якщо у «Сорочинському ярмарку» чорт «в красной свитке» лякає мирний люд комічно (те ж саме і в «Ночі перед Різдом», де Вакула нібито продав душу чорту, але зміг його приборкати), то вже не до сміху трагічному герою Петрові з «Ночі проти Івана Купала», який за гроші продав свою душу і кров дияволу, що кореспондується зі словами Мефістотеля Фаусту: «Бери абиякий листок. А підписатися – вточі краплину крові».

Ці твори М. В. Гоголя на те і класичні, що запрограмовані на існування в часі в різних обставинах, тому вони можуть бути зрозумілі та сприйняті учнями різного шкільного віку. Так, у 6 класі учні «схоплювали» суто фабульний рівень твору, де їм була цікава тема «червоної свитки» та інших, комічно поданих, ситуацій.

У старшій же школі вони мають чітко усвідомити самоцінність тексту шляхом спонуки, стимулу до власних роздумів, мистецького діалогу. У творах М. В. Гоголя такі народні вірування, як, наприклад, перетворення мачухи на кішку («Майська ніч, або Утоплена»), Солохи на відьму на мітлі («Ніч перед Різдом») кореспондуються з реальними процесами інквізиції в Європі (так, Ізабель Грірсен була спалена в Единбурзі за «відвідування дому в образі кішки» [10, с. 123–124]. А обмежений локус – Полтавщина, що перебуває в центрі подій, описаних М. В. Гоголем, – виявляється зв'язаним через романтизм (ідейний рух, що виник на межі XVIII–XIX) з іншими місцевостями і країнами – Англією, Німеччиною, Францією.

Романтики – брати Грімм, Гофман, Гете, описуючи долі звичайної, «маленької людини» – бідного міщанина, селянина, інтелігента, підкреслювали розлад між життям і мрією, описом великого романтичного плану і низького

буденного. Радимо учням порівняти прикінцеві рядки «Сорочинського ярмарку» та «Фауста» і спробувати відповісти на запитання: чому ці твори завершуються однаково – такими різноплановими за настроєм абзацами:

«... от одного удара смычком музыканта все обратилось волею и неволею к единству и перешло в согласие... Все неслось. Все танцевало...»

Смычок умирал... все стало пусто и глухо ...

Не так ли резвые други бурной и вольной юности, поодиночке, один за другим, теряются по свету и оставляют, наконец, одного старинного брата их? Скучно оставленному! И тяжело, и грустно становится сердцу, и нечем помочь ему» [3, с. 38].

Співвідносно з «Фаустом» [2, с. 488]:
«ХОР. Усе пройшло.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Пройшло!

То звук пустий,

Як так пройшло?

Адже ж пройшло – це те ж,

що й не було.

«Пройшло! пройшло!»

І що б це означало?

Усе одно, що й зовсім не бувало...»

Завдяки таким порівнянням учні починають розуміти, що буденне життя в будь-якій країні сповнено гіркими моментами і прихованою внутрішньою самотністю.

У наш час перегук цього мотиву ХІХ століття на зовсім різних етнотериторіях повертає нас до проблеми діалогу та значущості спроб знайти порозуміння.

Підсумовуючи використання технологічного прийому **діалог культур**, пропонуємо учням самостійно підготувати вечір на тему: **Чому Єрусалим вважається священним містом у християн, іудеїв, мусульман?**

Висновок. Запропонована технологія удосконалення уроків мистецтва, ефективного конструювання їх змісту допоможе вчителю стати просвітителем, а не механічним транслятором цінностей мистецтва в життя. І тоді «техніка емоційного підсилення» зможе перетворитися в **техніку естетичного піднесення учнів**.

Перспективою подальших досліджень є питання використання на уроках мистецтва ситуацій емоційної розван-

таженості та емоційного «розблокування» учнів. Чекають на подальші дослідження проблеми створення і підтримки невимусованого контакту і довіри, а отже, отримання задоволення від уроку.

Цікавою може виявитися на таких уроках, як «Мистецтво», увага до будь-яких особистісних невимусованих проявів реакцій, що свідчатиме про стан небайдужості учнів і допоможе скоригувати процес проведення уроку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей. Київ; Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
2. Гете. Фауст. Київ : Видавництво Жупанського О., 2013. 629 с.
3. Гоголь Н.В. Собрание сочинений. Москва : Художественная литература, 1977. Т. 1. С. 36–61.
4. Жолдак Богдан. Під зіркою Лукаша. Київ : Дух і літера, 2018. 320 с.
5. Комаровська О. А., Мирополюська Н. Є., Ничкало С. А., Руденко І. В. Мистецтво (10–11 класи). Харків : Ранок. 2018. 192 с.
6. Маяковский Владимир. Выбранные творения. Том 1. Видворення нездійсненого видання 1933 року. Київ : Дух і літера, 2017. 96 с.
7. Мирополюська Н. Є. Художні цінності в життєвому просторі старшокласників : до постановки проблеми. *Мистецтво та освіта*. 2021. № 1. С. 48–52.
8. Мистецтво. Матеріали для занять. 10–11 класи. Київ : Шкільний світ, 2019. 120 с.
9. Українська мінувшина. Київ : Либідь, 1993. 224 с.
10. Энциклопедия колдовства и демонологии. Москва : Локид, 1996. 560 с.
11. Language, Identity & Education in multilingual context. Venus : John Benjaming publishing Company, 2019. 71 p.
12. The Encyclopedia of music. New York, Bernes & Noble. 2007. 512 p.

References:

1. Bekh, I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv, Chernivtsi: Bukrek.
2. Goethe. (2013). Faust. Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskoho.
3. Gogol, N. V. (1977). Sbranie sochinenii: T.1 [Collection of works]. (pp. 36-61). Moscow: Khudozhestvennaia literatura.
4. Zholdak, B. (2018). Pidz zirkoi Lukasha [Under the star of Lukash]. Kyiv: Dukh i litera.
5. Komarowska, O. A., Myropolska, N. Ye., Nychkalo, S. A., & Rudenko, I. V. (2018). Mystetstvo (10-11 klasy) [Art (grades 10-11)]. Kharkiv: Ranok.
6. Maiakovskii, V. (2017). Vybrani tvory: Vol. 1. Vidvorennia nezdiisnennoho vydannia 1933 roku [Selected works. Volume 1. Reproduction of the unrealizable edition of 1933]. Kyiv: Dim i litera.
7. Myropolska, N. Ye. (2021). Khudozhni tsinnosti v zhyttievomu prostori starshoklasykiv: do postanovky problem [Artistic values in the living space of high school students: to the problem]. Mystetstvo ta osvita, 1, 48-52.
8. Mystetstvo. Materialy dlia zaniat. 10–11 klasy [Art. Materials for lessons. Grades 10–11]. (2019). Kyiv: Shkilnyi svit.
9. Ukrainska minuvshyna [Ukrainian past]. (1993). Kyiv: Lybid.
10. Entsiklopediia koldovstva i demonologii [Encyclopedia of witchcraft and demonology]. (1996). Moscow: Lokid.
11. Language, identity & education in multilingual context. (2019). Venus: John Benjaming publishing Company.

12. The Encyclopedia of music. (2007). New York: Barnes & Noble.

Natalia Evgenivna Myropolska, Doctor of Pedagogical Sciences, Proffesor, Chief Researcher of Laboratory of Aesthetic Education and Artistic Education of the Institute of Problems of Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; nataliamyropolska@gmail.com; https://orcid.org/0000-0002-7469-5111

Emotional reinforcement by art: technological modes

The article represents the working out of technological modes which promotes the improvement of the development of senior pupils' personal artistic values at the lesson of art to the text-book "Art. 10-11" by O.A.Komarowska, N.E.Myropolska, S.A.Nychkalo, I.V.Rudenko.

Language as a cultural phenomenon can be considered to be a huge instrument given that the national characteristics of culture and art cannot be more evidently manifested than in language. Three groups of technological modes connected with the using of foreign language terms – idiomatic "incrustation" of the lessons; the art of literary – artistic translation (refers the world theatre and poetry); dialogue of cultures have been given.

Art terms can be considered as a source of knowledge that can shape students' cultural orientation, build their intercultural skills, teach to understand values and develop their ability to communicate in a foreign language.

Idioms as a stylistic device expand students' vocabulary and broaden their outlook, make their speech more colorful, powerful, dynamic and creative. But unlike terms, idioms are appellative in nature, their use is affected by various extralinguistic, social and psychological factors. Idioms can be successfully used as an artistic expressions aimed to impress the listeners and embody the main aim of communication, in case the people involved in communication understand the figurative meaning of the idiom and think that it is suitable to the particular situation.

Intrinsically translation is conceived as an act of communication when translators, who play the role of "intercultural mediators", remake a text from a source language to a target language. Translation does not merely involve two languages but it includes the people and the cultures of both languages and in this sense translators translate cultures.

Due to translators the heroes of the greatest works of literature began to speak other languages enriching worldwide culture and developing native languages.

The dialogue of cultures is based on the idea of a diverse brotherhood of people, where key aspects are: remembering your own culture, knowing it and continuing to deepen the knowledge, create in result new spiritual values, understand the other, and learn to live together. Culture exists in unity of both one's own culture and another's culture; it is a space that gives a rise to new meanings, fosterers exchange of ideas which strive to be conveyed in another culture. Therefore, dialogue is characterized by the interconnection between those that speak and listen to, by promotion of incentives and mutual benefits for them.

Represented new technological modes are based on their correlation with traditional, the organization of the pupils' creativeness, "favorable resonance" of the lesson the result of which is the understanding of art's sign in its common and contextual meaning.

The technological modes of the transformation into the pupils' life both as norms and values of art and man's values, the understanding the language of art as a paradigm of the life of human spirit have been represented.

Key words: technological modes, senior pupils'; lessons of art, idioms, literary – artistic translation, dialogue of cultures.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2020 р.